

Національна академія аграрних наук України
ІНСТИТУТ ВОДНИХ ПРОБЛЕМ І МЕЛІОРАЦІЇ
(ІВПІМ НААН)

03022, м. Київ, вул. Васильківська, 37; тел. (044) 257-40-30

Науково-експертний висновок
щодо статусу озера Качине
в Дарницькому районі міста Києва

Замовник:

Громадська спілка

«Українська Гельсінська спілка з прав людини»

Директор

М.І. Ромащенко

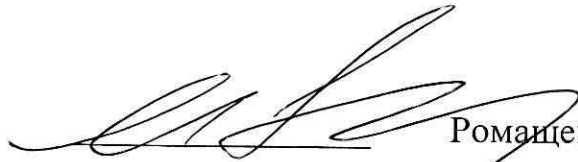
Відповідальний
виконавець

С.А. Шевчук

2016

СПИСОК АВТОРІВ

Директор інституту,
д-р. техн. наук, акад. НААН

Ромашенко М.І.

В.о. заступника директора
з наукової роботи,
канд. геогр. наук,

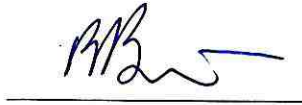
Яцюк М.В.

Завідувач відділення
водних ресурсів,
канд. техн. наук,
ст. наук. співроб.

Шевчук С.А.

Головний науковий
співробітник,
д-р геогр. наук, професор

Вишневецький В.І.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Гідроморфологічна характеристика долини Дніпра у Києві	5
2. Водний режим Дніпра в межах Києва	6
3. Картографування території та її зйомка із супутників	7
4. Правові аспекти визначення водних об'єктів	24
ВИСНОВКИ	28
БІБЛІОГРАФІЯ	29

ВСТУП

Водні об'єкти – важлива складова привабливості та комфортності життя будь-якого міста. Звісно, це стосується й Києва, на території якого налічується багато водних об'єктів, але, на жаль, багато з яких у незадовільному стані. Більше того, об'єктів, які зазнали негативного впливу людини, стає усе більше, а деякі навіть зовсім зникли.

Останнім часом загроза зникнення з'явилася і щодо озера Качине, яке розташовано на розі проспекту Григоренка і вул. Здолбунівської у Дарницькому районі міста Києва. Частина озера вже засипано. Існують наміри здійснити це і стосовно озера в цілому. У зв'язку з ситуацією, що склалася, до Інституту водних проблем і меліорації НААН звернулася Громадська спілка «Українська Гельсінська спілка з прав людини» із запитом щодо статусу озера Качине. Суть запиту - розробка науково-експертного висновку щодо належності водойми до природного або штучно створеного водного об'єкта.

Для з'ясування того, чим є цей водний об'єкт, проведено аналіз наявних гідрологічних, історичних та картографічних матеріалів. Інформаційною базою дослідження слугували рукописні та друквані картографічні, текстові та статистичні джерела, які зберігаються в Державному картографо-геодезичному фонді України, у фондах Топографічної служби Збройних сил України, Українського аерогеодезичного підприємства, Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського НАН України. У роботі використано також дані спеціалізованих картографічних інформаційних сайтів. Зокрема, при виконанні зазначених робіт використано наступні картографічні матеріали та програмні засоби:

- топографічні карти та плани за 1896–1990 рр.;
- аерофотозйомку м. Києва 1943 року;
- великомасштабні космічні знімки за період 2000-2016 рр.;
- програми ГІС для приведення картографічної інформації до системи координат WGS 1984 UTM Zone 36N.

При виконанні досліджень було здійснено наступне:

- вивчено геологічну будову території;
- встановлено гідрологічні особливості заплави Дніпра та його рукавів;
- ідентифіковано водний об'єкт на всіх доступних картографічних та супутникових матеріалах;
- за картографічними та супутниковими матеріалами з'ясовано сучасні морфометричні параметри водного об'єкта;
- встановлено належність водного об'єкта до об'єкта природного походження.

У результаті виконаних досліджень встановлено існування водного об'єкта (озера Качине) упродовж тривалого часу, а головне до початку інтенсивної господарської діяльності та забудови прилеглої території. Зроблено висновок про його природне походження. Результати досліджень заплановано використати як аналітичний матеріал Центром стратегічних справ Громадської спілки «Українська Гельсінська спілка з прав людини».

1. Гідроморфологічна характеристика долини Дніпра у Києві

Долина Дніпра в межах Києва сформувалася за умов значно більшої водності ріки, ніж нині. Ширина долини сягає кількох кілометрів (подекуди до 10). Правий її схил крутий, лівий – пологий. У межах долини сформувалася доволі широка заплава – насамперед уздовж лівого берега. У межах заплави завжди існували і продовжують існувати другорядні рукави і численні старичні озера (рис. 1).

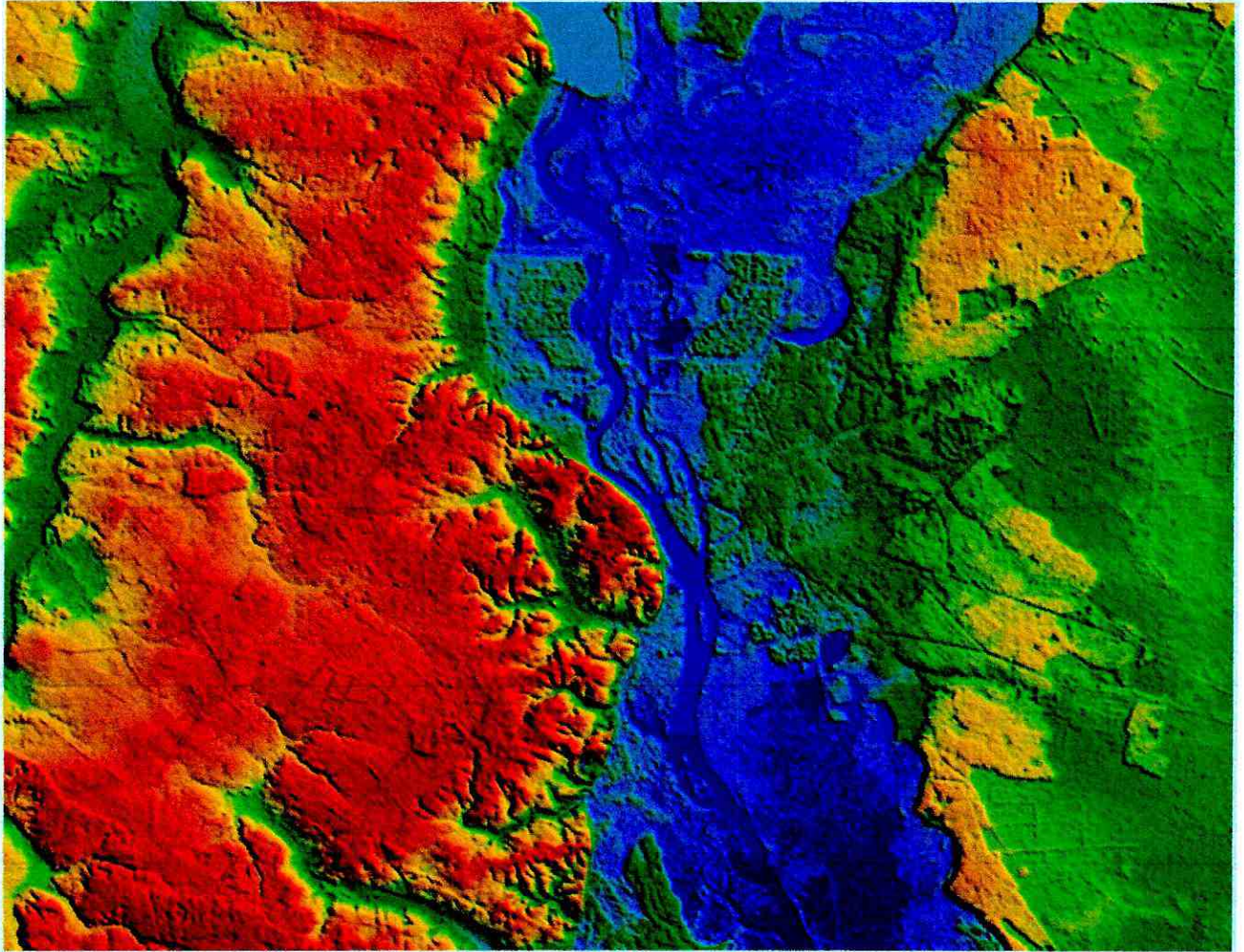

Рис. 1. Об'ємне зображення м. Києва, створене за цифровою моделлю рельєфу, SRTM (NASA, 2000 рік)

У природних умовах заплава часто затоплювалася – інколи шаром води у кілька метрів. Про це, зокрема, свідчать фото, зроблені під час високих повеней, які спостерігалися на Дніпрі в минулому. Те саме підтверджують дані гідрологічних спостережень, які в Києві тривають понад 100 років.

З часом такі негативні явища було мінімізовано. Певну роль у зменшенні високих повеней відіграло створення Київського водосховища. Інший дієвий захід – налив території перед її забудовою. Останнє здійснено перед забудовою таких масивів, як Оболонь, Русанівка, Позняки, Троєщина.

Особливістю Дніпра в межах міста є наявність великої кількості рукавів, найбільшим із яких є Десенка-Чорторий. Ще одна особливість – велика кількість заток. Усі ці водні об'єкти протягом історичного часу зазнали великих

перетворень. Головною їх метою було поліпшення умов судноплавства, а також використання наявної в руслі алювію для будівельних цілей. В останньому разі він видобувався не лише з основного русла, а й заток і другорядних рукавів.

Формуванню долини Дніпра присвячено численні наукові праці. Практично всі вони сходяться на думці, що долина Дніпра в основному сформувалася в умовах танення льодовика, коли витрати води були на один-два порядки більші, ніж нині. Водночас на формування долини вплинули успадковані елементи рельєфу, спричинені, зокрема, різним висотним розташуванням кристалічних порід. Саме це є головним чинником істотних відмінностей крутизни схилів річкової долини. Вище їх розташування у правобережній частині міста зумовлює те, що цей схил істотно крутіший, ніж лівий (рис. 2).

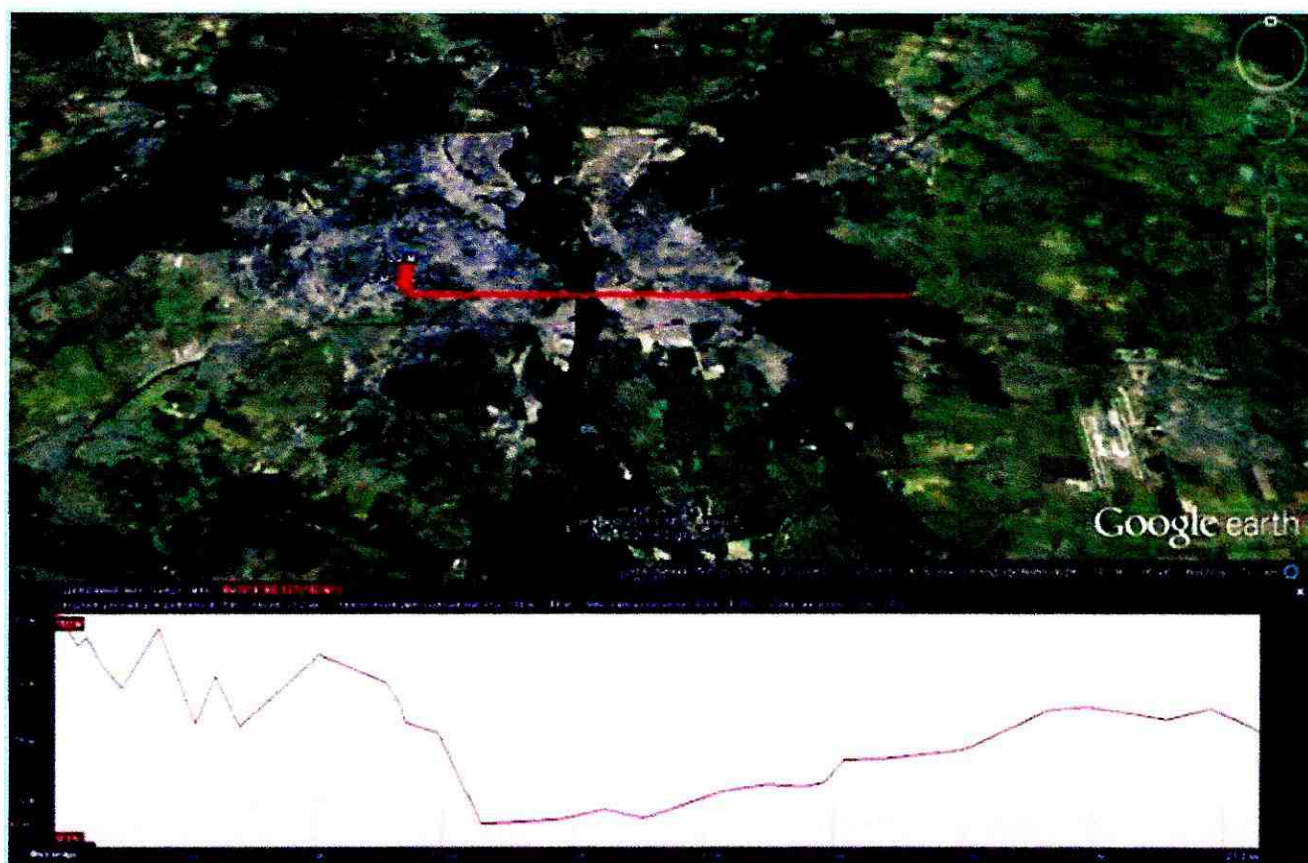

Рис. 2. Поперечний переріз долини Дніпра через озеро Качине

2. Водний режим Дніпра в межах Києва

Рівні води на Дніпрі в межах Києва вимірюються кількисот років. Проте в далекому минулому ці роботи не були регулярними. Досить часто вони полягали у фіксації лише максимальних чи мінімальних значень. Використання даних до 70-х років XIX ст. ускладнюється перенесенням пунктів спостережень, відсутністю висотної прив'язки постів, використанням різних мір довжини (сажень і метр) та ін. Тим не менше накопичені дані мають певну історичну цінність, принаймні показують якою може бути амплітуда коливань рівня.

Наявні дані свідчать про те, що максимальні рівні води на Дніпрі звичайно спостерігаються під час проходження весняного водопілля, мінімальні – зимової межени. Амплітуда коливань залежить від припливу води, рельєфу місцевості, утворення заторів та інших факторів.

Максимальний рівень – 640 см над “0” поста тут зафіксовано 2.05.1931 р., мінімальний – мінус 250 см (17-20.11.1921 р.). Отже, відмінність між максимальним і мінімальним рівнем сягає 8,9 м.

Характерні рівні води протягом періоду спостережень на пості у межах Києва подано в табл. 1. Тут же вміщено дані про рівні води на українській ділянці Дніпра до створення каскаду водосховищ.

Таблиця 1

Характерні рівні води на Дніпрі за умов незарегульованого стоку

Пункт	Відстань від гирла, км	Період, роки	Позначка “0” поста, м	Н _{сер.} см	Максимальний рівень		Мінімальний рівень	
					см	дата	см	дата
Домантово	978	1877–1962	100,01	247	415	30.04.1931	-227	12–14.09.1939
Київ	880	1877–1962	91,24	318	640	2.05.1931	-250	17, 20.11.1921
Витачів	823	1899–1941, 1944–1962	85,30	519	968	2, 3.05.1931	-107	22, 23.09.1921

Наведені дані дають змогу визначити похил водної поверхні та встановити яким був рівень води у межах всього Києва. Як видно, він близьким до того, яким він був на гідрологічному посту в самому місті (97,64 м). Отже, рівень води у створі оз. Качине у 1931 р. щонайменше становив 97,0 м. Цей рівень на 5,5 м є вищим за нинішній середній рівень води в межах Києва і приблизно на 7,0 м вищий за середній рівень, який спостерігався до створення Канівського водосховища.

Повінь 1931 р. призвела до затоплення значної частини Києва: Подолу, селище Труханів, Передмостової Слобідки та ін. Опис повені та заходів, які здійснювалися для збереження господарських об’єктів, можна знайти у кількох працях, зокрема А.П. Огієвського.

Другою за висотою в Києві виявилася повінь навесні 1917 р., коли максимальний рівень досяг 96,96 м. Протягом останнього піввікового періоду найвища повінь була в 1970 р.

Саме факт значних коливань рівня води зумовив доцільність підвищення позначок місцевості перед створенням нових житлових масивів.

3. Картографування території та її зйомка із супутників

Дніпру та прилеглим до нього територіям присвячено велику кількість картографічних творів. Деяким з них понад 100 років. На багатьох з цих творів показано й район розташування оз. Качине. Зокрема, наявність великої кількості видовжених водойм у лівобережній частині сучасного Києва, а в минулому с. Позняки показано на карті 1850 р. (рис. 3).

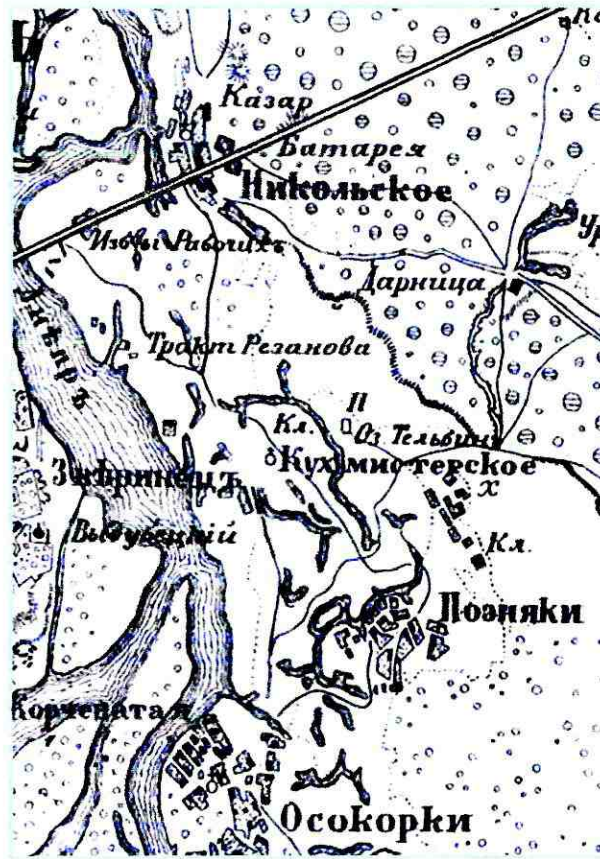

Рис. 3. Фрагмент карти «План околиць Києва», 1850 р.

Практично незмінно показано місцевість і на карті Київської, Чернігівської та Полтавської губерній, укладеній у 1868–1869 рр. (рис. 4).

Рис. 4. Фрагмент карти «Київської, Чернігівської та Полтавської губерній», 1868-1869 рр.

Значно детальнішою є карта ділянки Дніпро біля м Києва, укладеній за вишукуваннями 1913-1914 років (рис. 5).

Рис. 5. Карта ділянка Дніпра біля м Києва, укладена за вишукуваннями 1913-1914 років

Детальний фрагмент цієї карти в районі сучасного розташування житлового масиву Позняки показано на рис. 6.

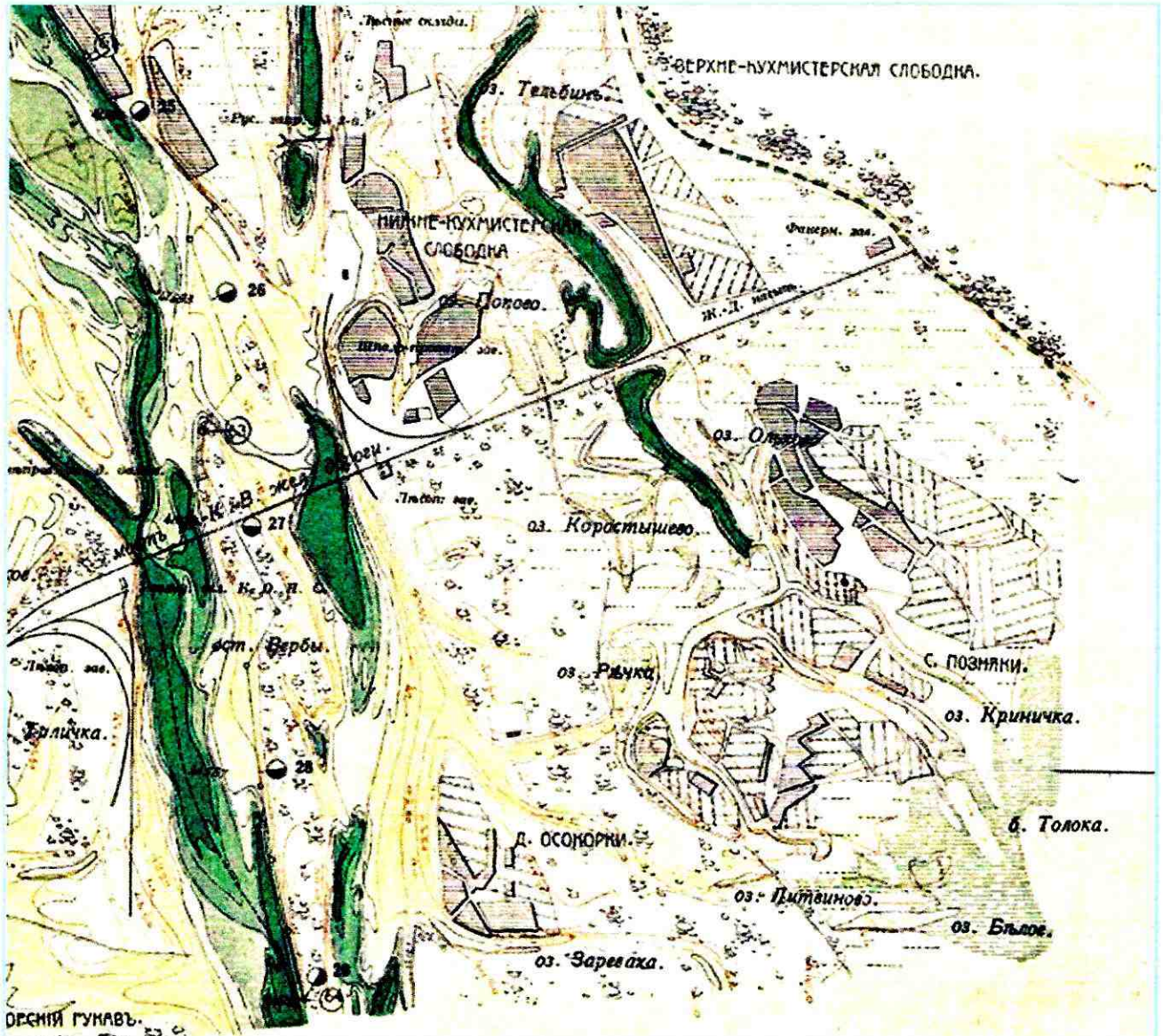

Рис. 6. Фрагмент карти ділянки Дніпра біля м Києва за вишукуваннями 1913-1914 років

Дуже добре водойми в районі сучасного розташування масиву Позняки показані на карті 1918 р. Ця карта потребує особливої уваги, адже вона вийшла у світ українською мовою, що на той час було рідкістю. Масштаб карти 1:21 000. Карту видано в одну фарбу на 6 аркушах (74,5 x 57 см) за матеріалами топографічного знімання 1897 року. Ця карта зберігається у картографічному відділі Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського НАН України. Її бібліографічні дані: Київ з передмістями [Карти] : по зйомкам 1897 р. / Картогр. відділ Гол. Геодез. Управи ; картогр. Т. Калган. - 1:21 000 ; [250 саж. в дюймі]. - К. : Картогр. відділ Гол. Геодез. Управи, 1918. - 1 пл. (4 арк.) : 1 колір., табл., печатка; 70x80 см (рис. 7).

На цьому та наступних рисунках озеро Качине виділено жовтим колом.

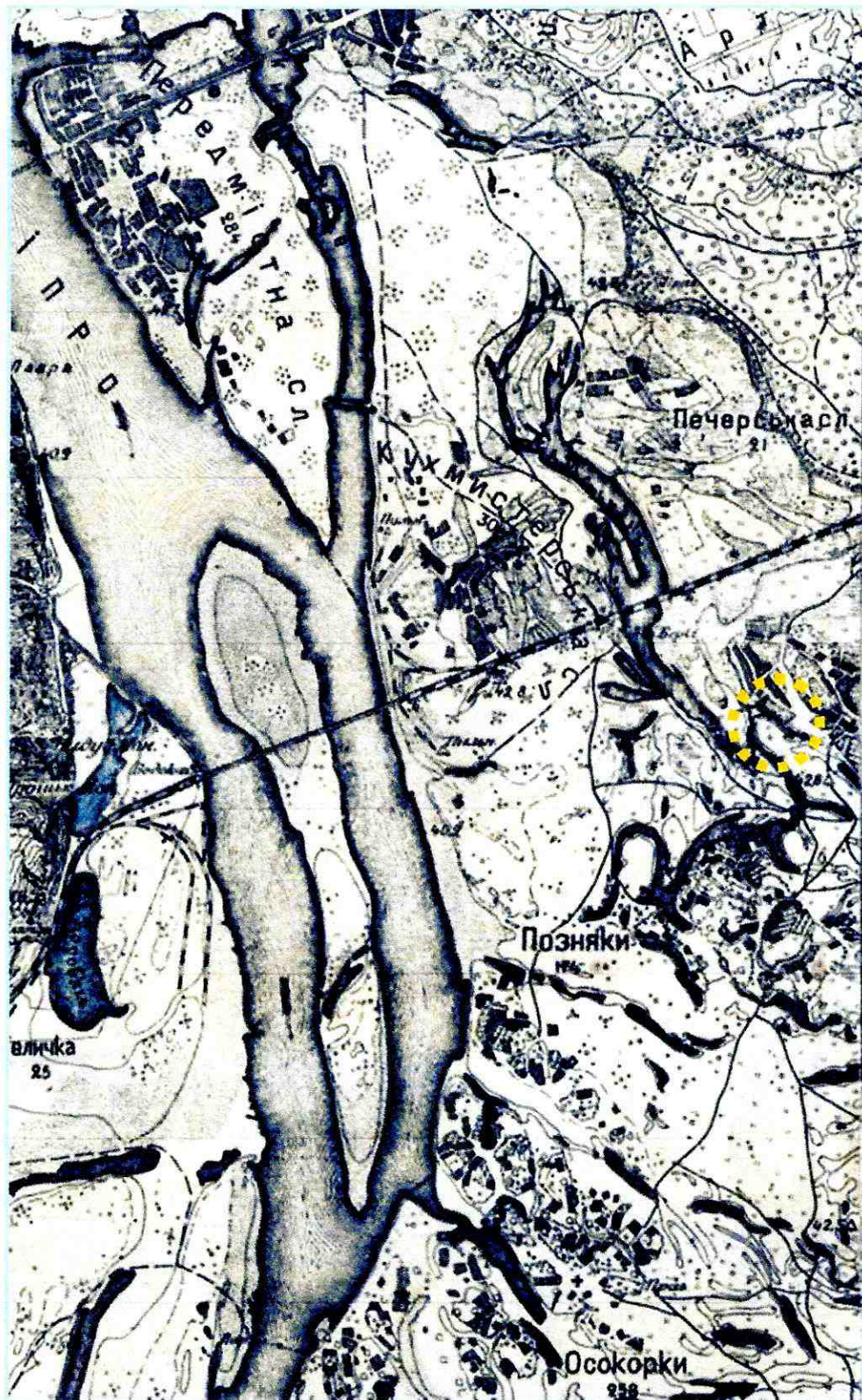

Рис. 7. Карта «Київ з передмістями» масштабу 1:21 000, 5 аркуш (Картографічний відділ Головної геодезичної управи, 1918 р.). Озеро Качине виділено жовтим колом.

Детальний фрагмент цієї карти в районі сучасного житлового масиву Позняки подано на рис. 8.

Рис. 8. Фрагмент аркуша Карти «Київ з передмістями» масштабу 1:21 000 з топонімом Позняки (Картографічний відділ Головної геодезичної управи, 1918 р.). Озеро Качине виділено жовтим колом.

Як видно, на всіх наведених картографічних творах зображені численні водойми. Самий факт існування цих водойм до початку господарського освоєння цієї території свідчить про те, що всі вони мали природне походження.

Значний обсяг картографічних робіт виконано і в 20-х і 30-х роках ХХ ст. (рис. 9).

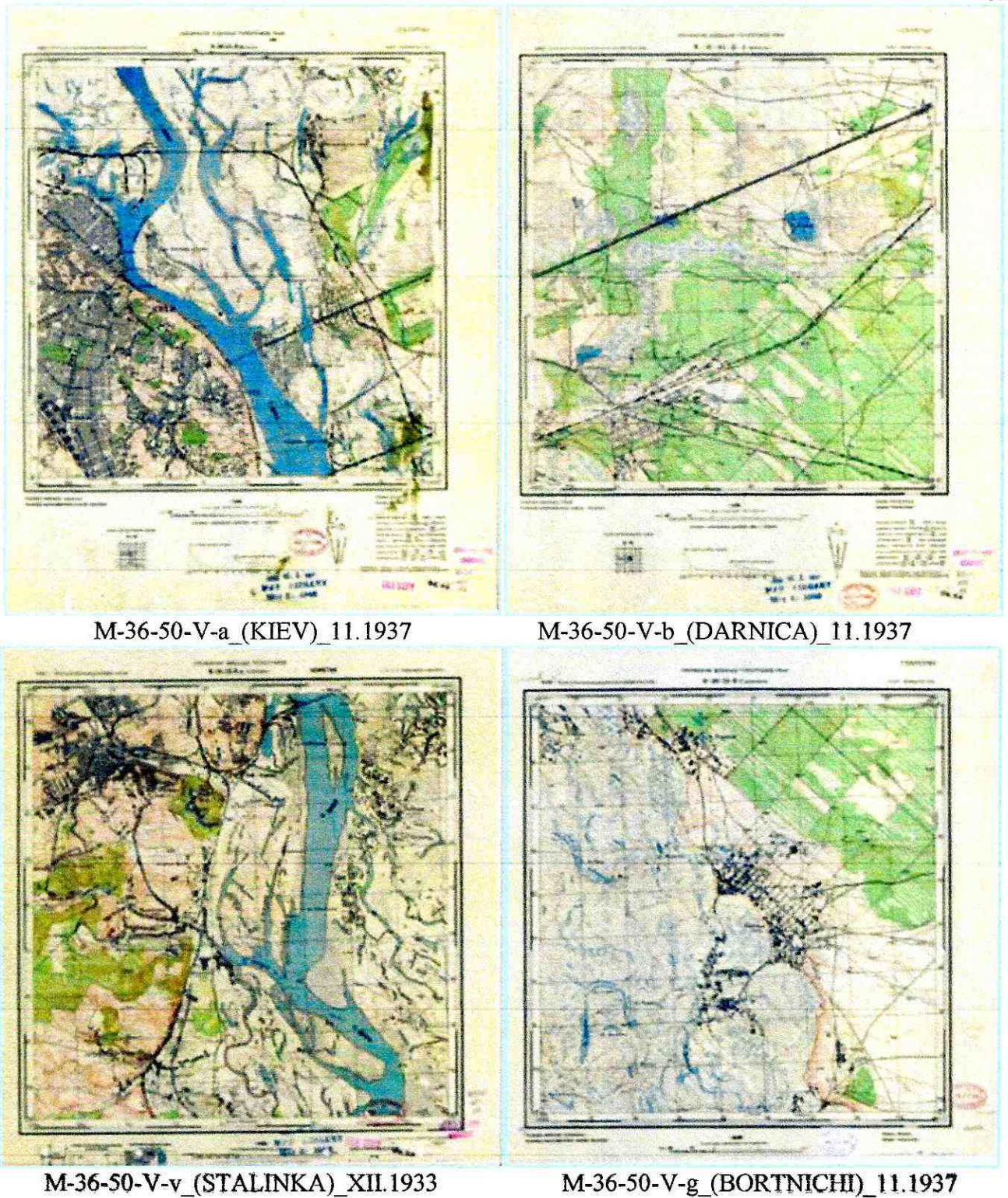

Рис. 9. Топографічна карта масштабу 1:25 000 (Генеральний штаб РСЧА, 1933-1937 рр.)

Детальний фрагмент району розташування Позняків показано на рис. 10.

Ще одним картографічним твором, який потребує уваги, є карта (план) м. Києва 1943 р., що укладений за зйомкою 1932 р. (рис. 10).

Фрагмент цієї карти (плану) вміщено на рис. 11.

Рис. 10. Фрагмент аркушу топографічної карти масштабу 1:25 000 (Генеральний штаб РСЧА, 1933-1937 рр.). Озеро Качине виділено жовтим колом.

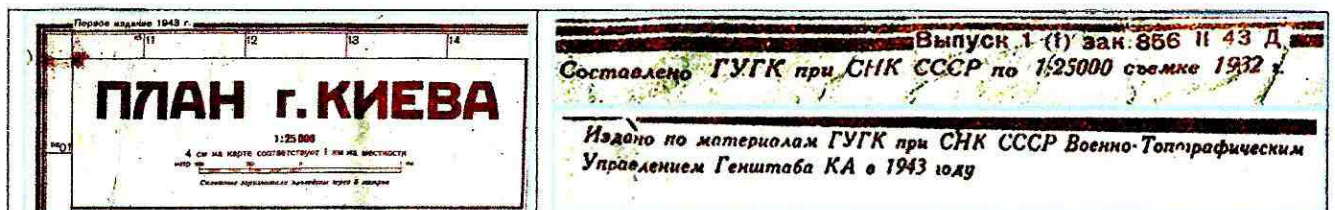
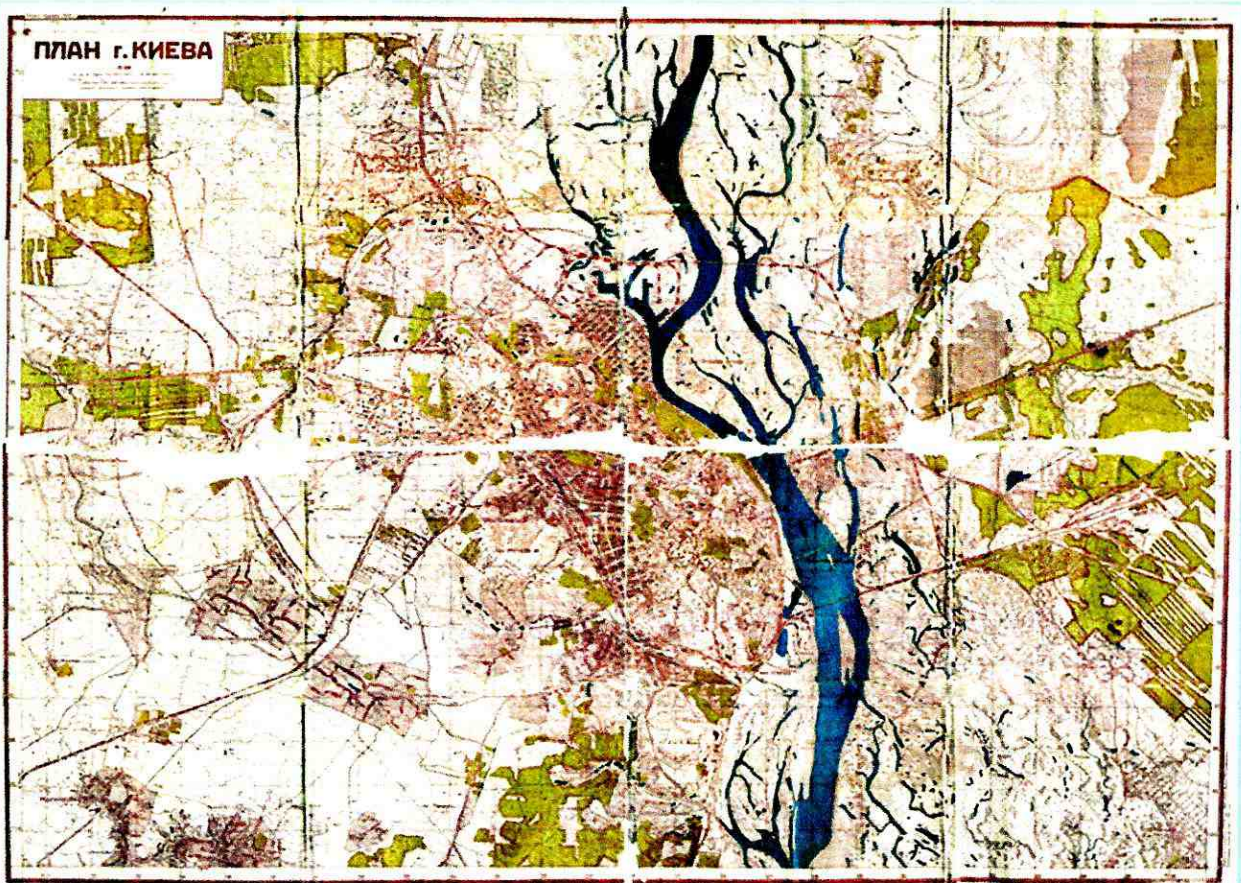

Рис. 10. План Києва 943 р. масштабу 1:25 000, укладений за зйомкою 1932 р. та його вихідні відомості

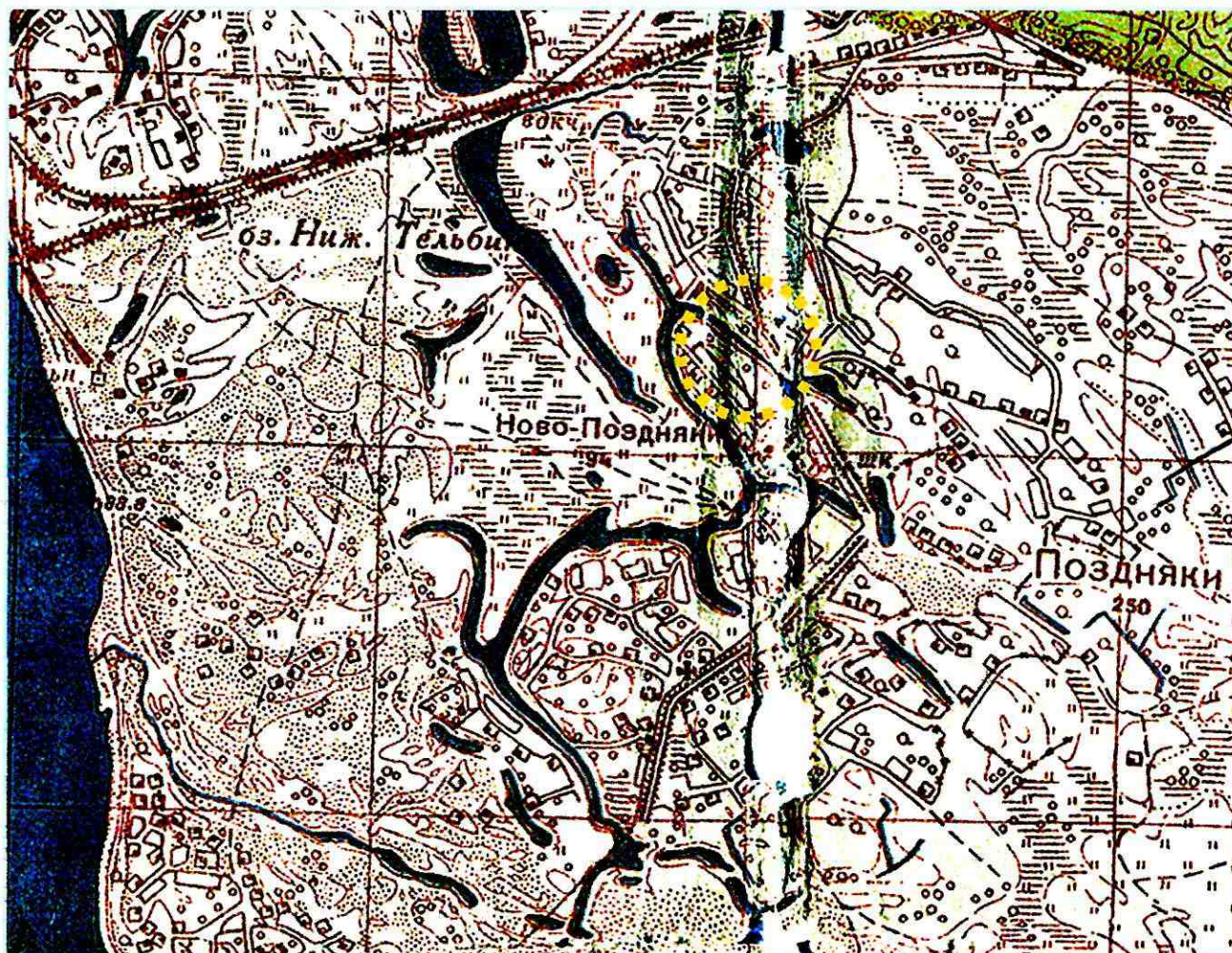
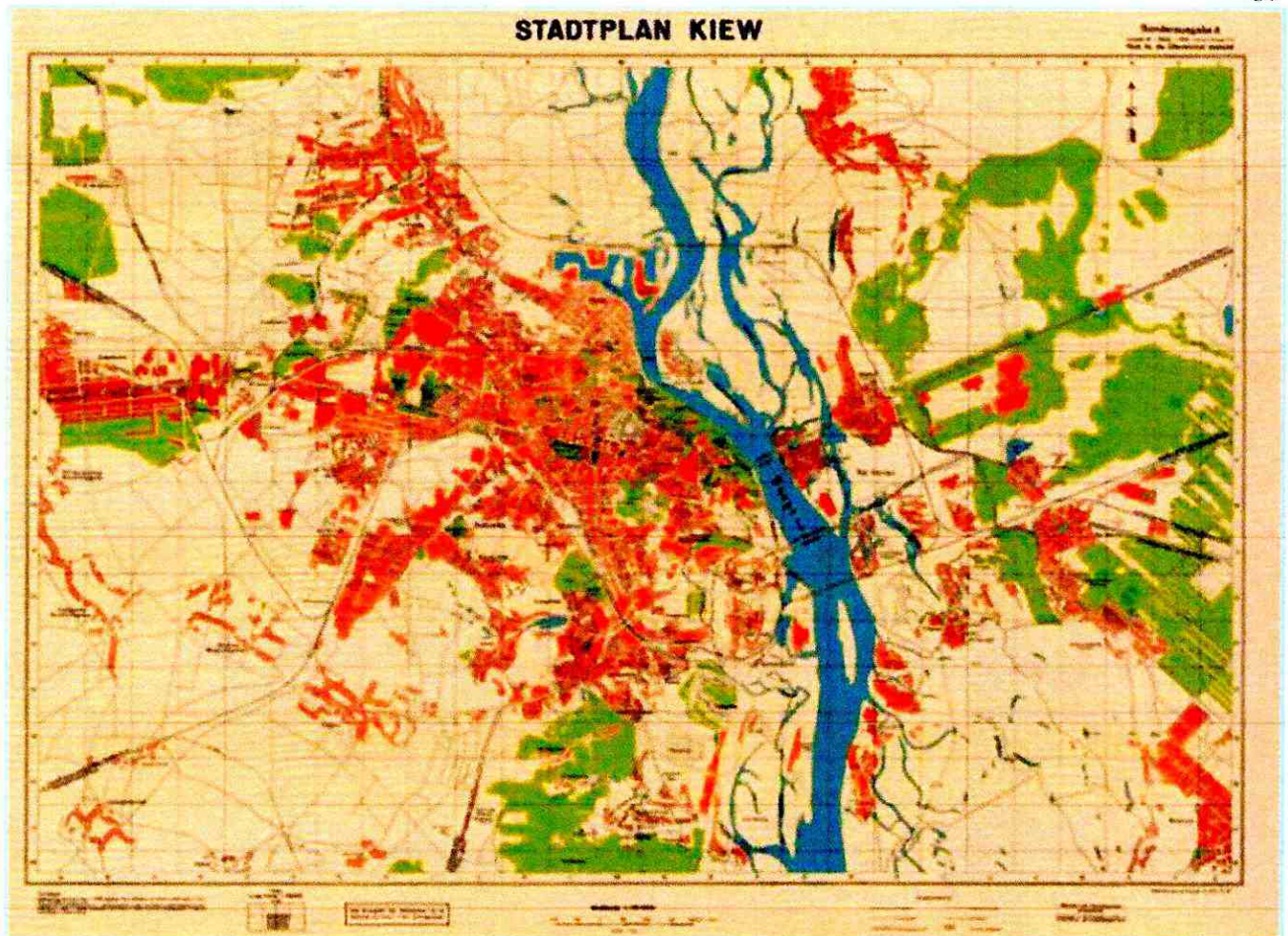

Рис. 11. Фрагмент аркушу Плану Києва, укладеного Головним управлінням геодезії та картографії при Раді Народних Комісарів СРСР масштабу 1:25 000 за зйомкою 1932 року, 1943 рік. Озеро Качине виділено жовтим колом.

Заслуговує на увагу детальна німецька карта Києва часів його окупації 1943 року масштабу 1:15000, яка була створена на базі аерофотозйомки і радянських карт 1:25000 М-36-49-Д-б (1932), М-36-49-Д-д (1932), М-36-50-С-а (1932), М-36-50-С-с (1932), 1:50000 М-36-50-В, відповідно до планів 1:2000 і плану погодження 1: 1000 української міської ради (рис. 12).

Sonderausgabe A

Ausgabe Nr. 1, Stand: I. 1943, Einzelne Nachträge IV, 43
Nicht für die Öffentlichkeit bestimmt!

Maßstab 1:25 000

Grundlagen:

Bildplanskizze der Stadt Kiew 1:15 000, gefertigt nach Luftbildern von Koluft 6 durch Verm.- u. Kart. Abt. (mot) 608 im August 1941.
Ergänzt nach russischen Beutekarten 1:25 000 M-36-49-D-b (1932), M-36-49-D-d (1932), M-36-50-C-a (1932), M-36-50-C-c (1932), 1:50 000 M-36-50-B, nach Plänen 1:2 000 und einem Siedlungsplan 1:1 000 der Ukrainischen Stadtverwaltung.

Рис. 12. Німецька карта «Плану Києва» часів окупації 1943 року масштабу 1:15000 та її вихідні відомості.

Фрагмент цієї карти району Позняки, що підписані німецькою мовою, вміщено на рис. 13.

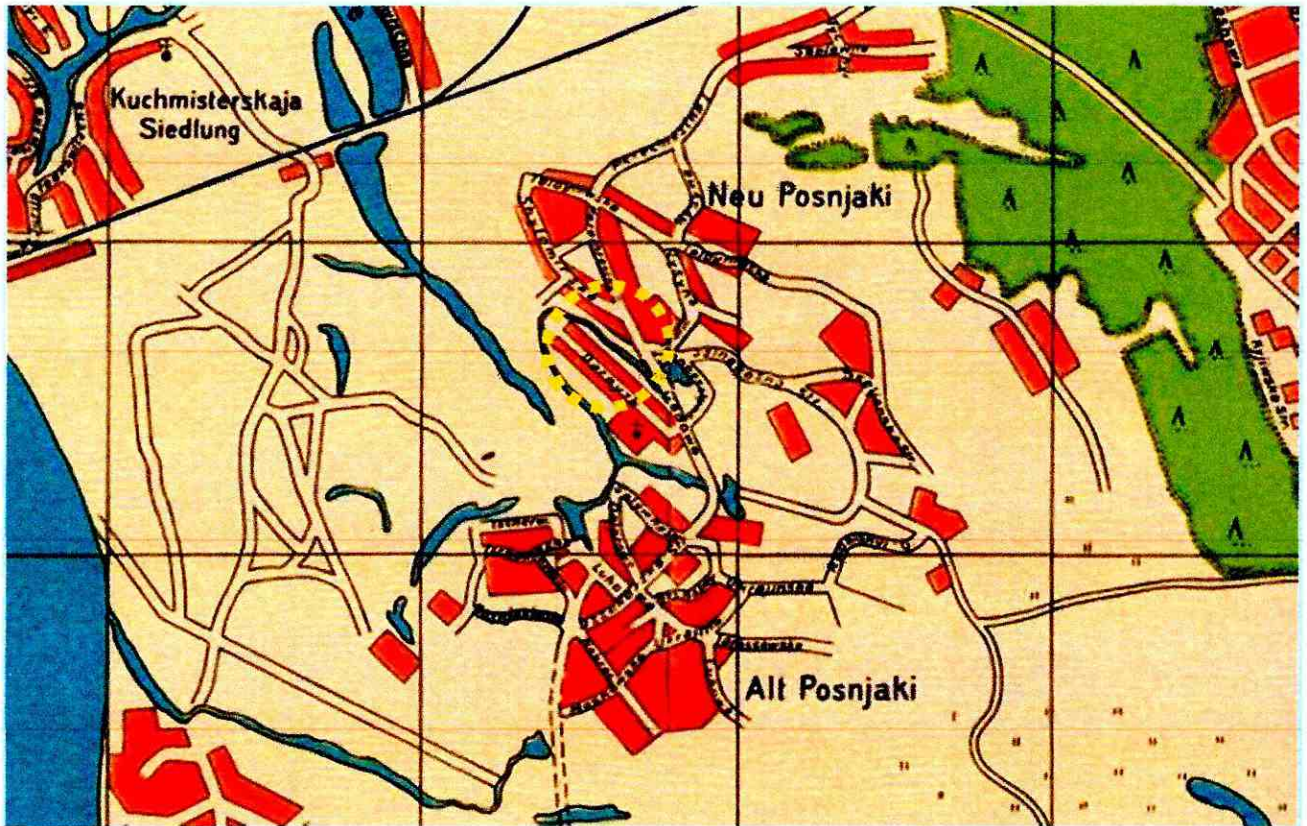

Рис. 13. Фрагмент німецької карти масштабу 1:15 000, 1943 рік. Озеро Качине виділено жовтим колом.

Дуже цінними в питанні наявності водойм та їх походження в районі Позняків є матеріали аерофоторозвідки німецької авіації від 26 вересня 1943 р. (дату позначено на фотографії). По-перше, ці фотографії мають високу якість, що дозволяє розглянути та ідентифікувати місцевість до дрібних деталей. По-друге, тільки фотографія надає достовірні відомості щодо покриття земної поверхні та характеристику об'єктів, які на ній знаходяться. Це надає незрівнянну вищу інформативність ніж карти, оскільки карти, в своїй більшості, є тематичними, тобто уніфікують зображення об'єктів. Крім того, карти можуть містити випадкові помилки або свідомо змінені контури та лінії об'єктів (рис. 14).

На представленому рисунку на місці сучасного розташування озера Качине можна бачити водойму як складову старого русла одного з рукавів Дніпра.

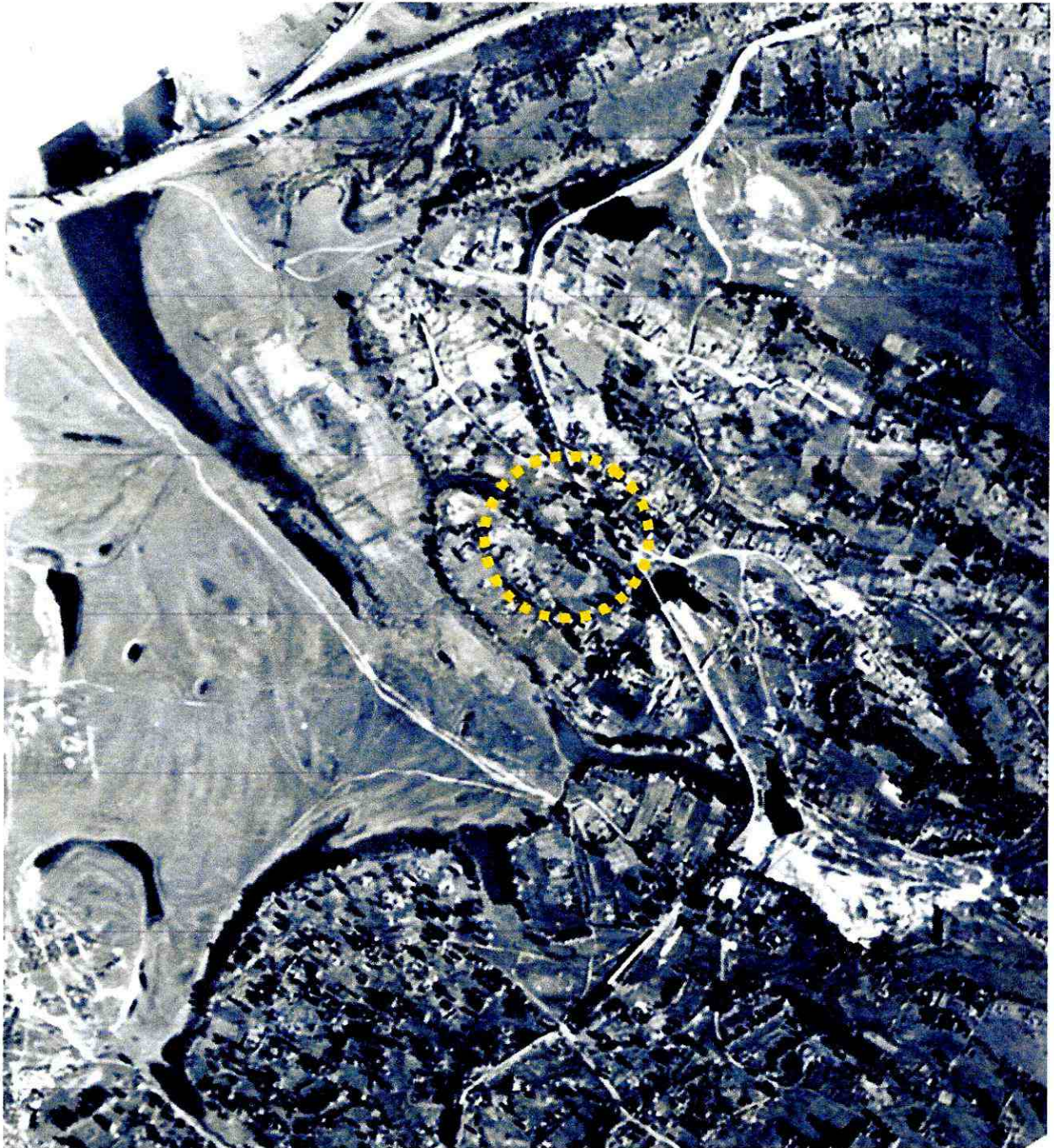

Рис. 14. Аерофотознімок, виконаний німецькою стороною в 1943 році. Озеро Качине позначено жовтим колом.

Режим доступу до матеріалів аерофоторозвідки:

<http://www.wwii-photos-maps.com/kievaerialscans/GX3938SG-260943/slides/GX3938SG-260943-092.html>,

<http://www.wwii-photos-maps.com/kievaerialscans/GX3938SG-260943/slides/GX3938SG-260943-093.html>).

<http://www.wwii-photos-maps.com/kievaerialscans/GX3938SG-260943/slides/GX3938SG-260943-094.html>).

Детальний фрагмент аерофоторозвідки вміщено на рис. 15.

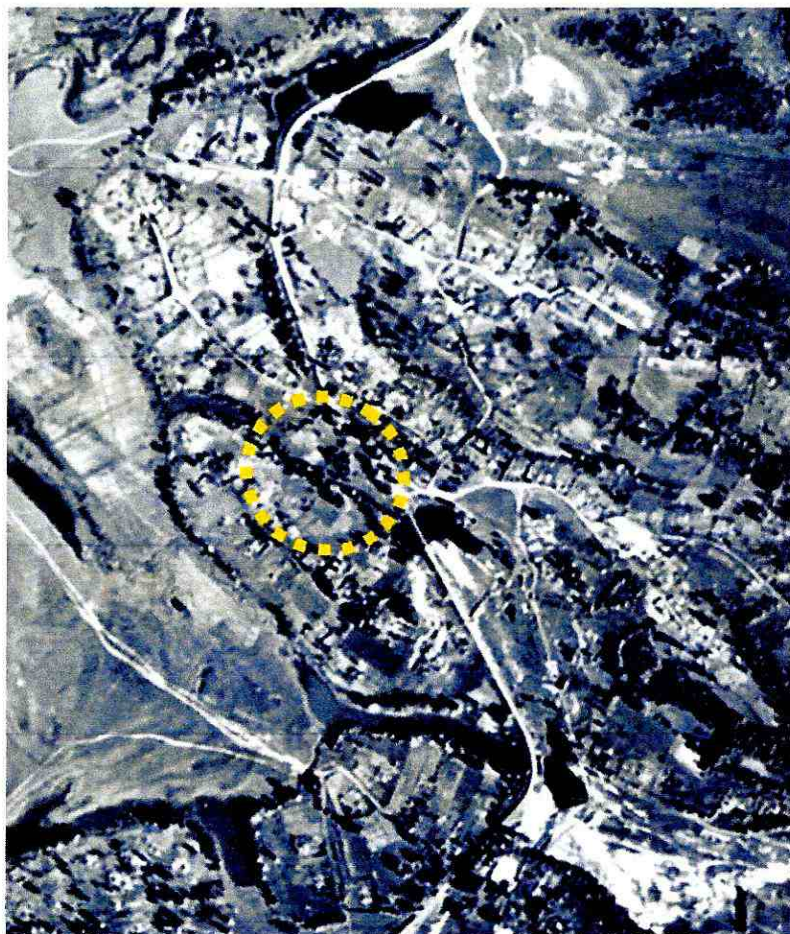

Рис. 15. Фрагмент аерофотознімки, виконаного німецькими військовими у 1943 році. Озеро Качине виділено жовтим колом.

Важливим елементом зображень на рис. 14 і рис. 15 є наявність двох мостів на шляху, що тягнеться у меридіальному напрямку. Цей факт красномовно свідчить про наявність тут водотоку, принаймні в минулому, а також про доволі великі глибини. В іншому разі на цьому автошляху було би збудовано дамби.

Озеро Качине показано і на картографічних творах повоєнного часу. Для розбудови Києва була необхідна топографічна основа для розробки та створення його генерального плану, проектів розміщення житлового та промислового будівництва, магістральних інженерних мереж і комунікацій, транспортних шляхів тощо.

Винесення проектів на місцевість потребувало високоточної геодезичної основи. Невідкладним завданням стало створення топографічних планів міст у масштабах 1:2000 і 1:5000, які би достовірно відобразили особливості міської забудови та наявні інженерні комунікації.

Для збільшення обсягів знімальних робіт розробили та впровадили у виробництво графоаналітичний метод знімання забудованої території у масштабі 1:500, а також аерофотознімання для створення топографічних планів масштабу 1:2000.

Укладені за матеріалами знімань топографічні плани масштабу 1:5000 використовували як основу для розробки генеральних планів міст, а отримані з них фотомеханічним способом топографічні плани масштабу 1:2000 – для укладання проектів детального планування (рис. 16 і рис. 17).

ЦЕНТРАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ГЕОДЕЗІЇ, КАРТОГРАФІЇ та КАДАСТРУ при КАБІНЕТІ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
КИЇВ

Рис. 16. Аркуш 4834 топографічного плану масштабу 1:2000 Україна, Київська область, Київ, Укргеодезкартографія, зйомка 1978 року). Озеро Качине виділено жовтим колом.

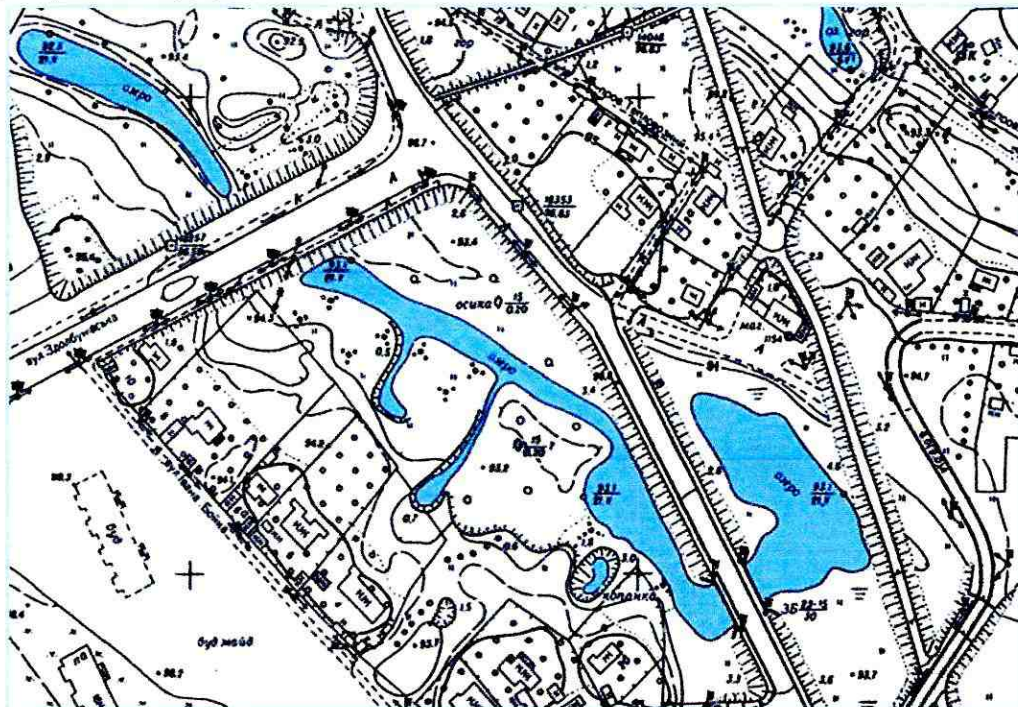

Рис. 17. Фрагмент аркуша топографічного плану масштабу 1:2000 (ГУГК СССР, 1990)

Водні об'єкти на цьому картографічному творі задля кращого розпізнавання зафарбовано блакитним кольором. Звертає на себе увагу слово "озеро", яким підписано водойму на розі вул. Здолбунівська та пр-ту Григоренка. Додамо, що на цій карті позначено уріз води – 93,1 м БС і який відповідає 0,4 га (40 ар) площі водного дзеркала. Це є додатковим підтвердженням тривалого існування тут водойми та ще й доволі сталим рівнем. Крім того, позначений рівень води є значно нижчим за ті значення, які спостерігалися тут у минулому при проходженні водопілля (рис. 18).

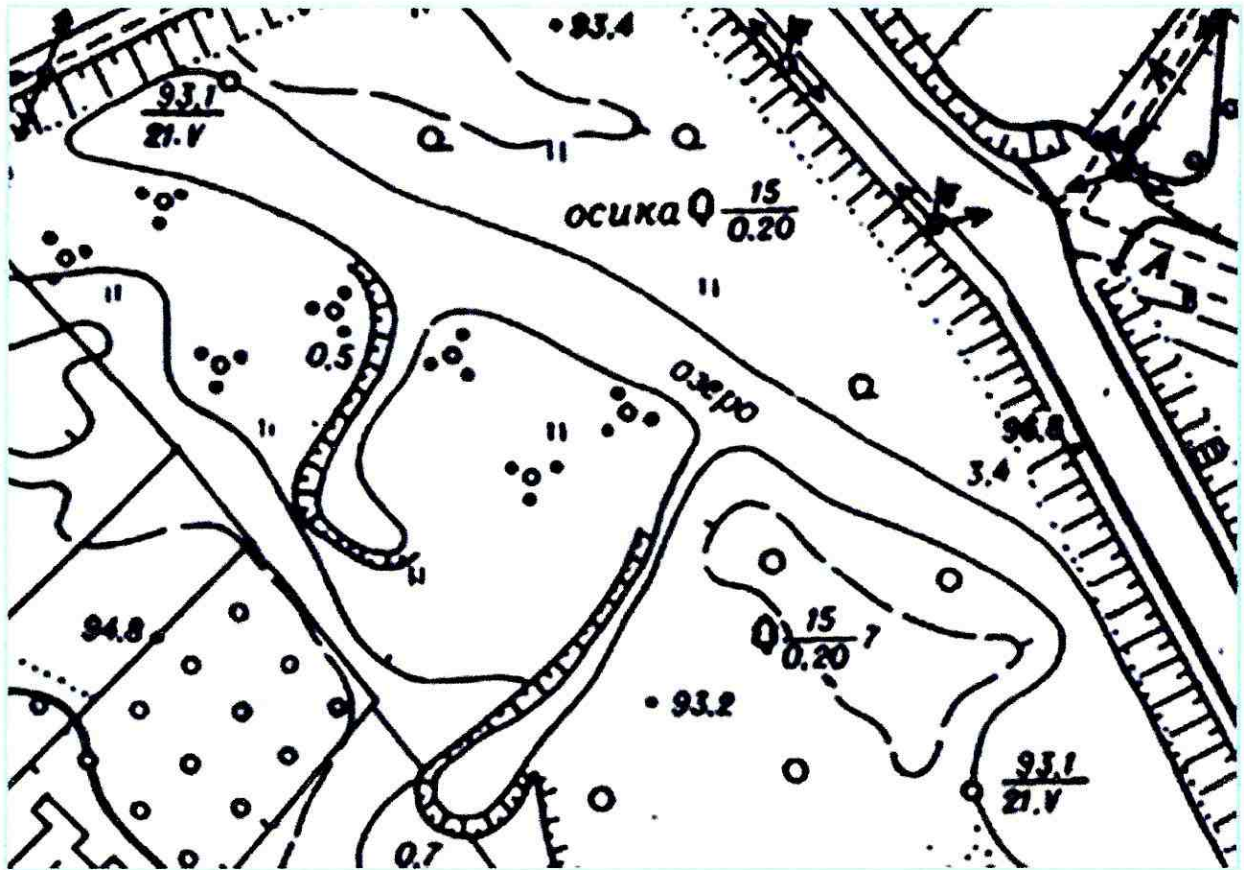

Рис. 18. Зображення озера із зазначенням урізу води на фрагменті топографічного плану масштабу 1:2000 (ГУГК ССРСР, 1990)

Існують і значно більш детальні зображення території, які оприлюднюються відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21.10.2015 № 835 «Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних», якою передбачено оприлюднення основних положень детальних планів населених пунктів та детальних планів території (<http://kga.gov.ua/detalni-plani-teritoriji/11-ofitsijni-dokumenti/1197-detalnij-plan-teritoriji-v-rajonі-vulits-teplovoznoji-zdolbunivskoji-dragomanova>). Детальний план території в районі вулиць Тепловозної, Здолбунівської, Драгоманова наведено на рис. 19.

Ефективним засобом моніторингу процесів, що відбуваються на земній поверхні, є застосування супутникових знімків. Для цього, зокрема, можна використати ресурс Google.Earth. Так, на знімку від 25.06.2004 р. видно існування багатьох водойм у період, коли забудова лише починалася (рис. 20).

Досліджувана водойма – оз. Качине – існує і на знімку від 5.05.2008 р. (рис. 21).

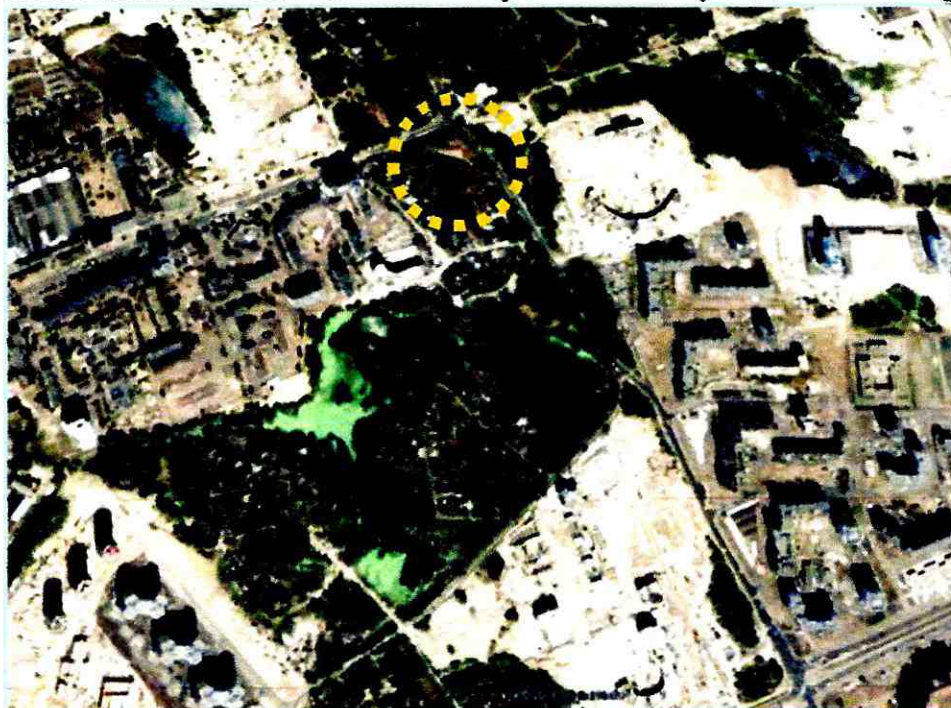

Рис. 21. Космічний знімок 15.05.2008 р., на якому озеро Качине виділено жовтим колом.

Те саме – на знімку від 22.08.2012 р. (рис. 22).

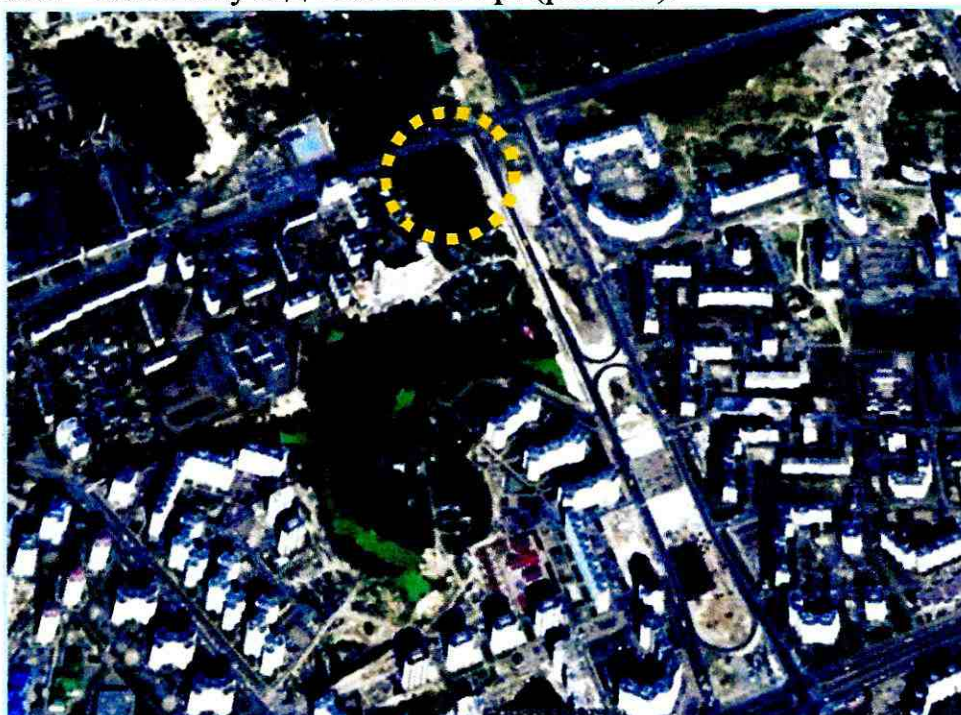

Рис. 22. Космічний знімок 22.08.2012 р. Озеро Качине виділено жовтим колом.

Зауважимо, що зображення озера на космічному знімку, зробленому у серпні місяці, для якого властива посушливість, говорить, що озеро навіть в таких умовах не зникає.

Наведені дані показують існування водойми біля перехрестя проспекту Григоренка і вул. Здолбунівська (на південний захід від нього) упродовж дуже тривалого часу, а головне – до початку тут інтенсивної господарської діяльності та забудови прилеглої території. Усе це красномовно свідчить про те, що ця водойма є природним водним об'єктом, а саме старичним озером.

4. Правові аспекти визначення водних об'єктів

Основним нормативно-правовим документом, який визначає використання та охорону водних об'єктів, є Водний кодекс України.

Відповідно до Статті 1 Водного кодексу (редакція від 01.01.2015 р.) «Визначення основних термінів», вживаються такі терміни:

- води - усі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води;
- водний об'єкт - природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт);
- озеро - природна западина суші, заповнена прісними або солоними водами;
- ставок - штучно створена водойма місткістю не більше 1 млн. кубічних метрів;
- водойма - безстічний або із сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт;
- водосховище - штучна водойма місткістю більше 1 млн. кубічних метрів, збудована для створення запасу води та регулювання її стоку;
- технологічна водойма - штучно створена водойма спеціального технологічного призначення, що визначається технічним проектом та/або паспортом, яка наповнюється штучно за допомогою гідротехнічних споруд і пристроїв.

У Статті 3 «Водний фонд України» зазначається, що усі води (водні об'єкти) на території України становлять її водний фонд. До водного фонду України належать: 1) поверхневі води: природні водойми (озера); водотоки (річки, струмки); штучні водойми (водосховища, ставки) і канали; інші водні об'єкти.

У «Науково-практичному коментарі до Водного кодексу України» (Р.І. Марусенко, А.М. Мірошніченко, Т.О. Третяк. – К.: Ліга 2009. – 207 с.) надається роз'яснення щодо терміну «води», «водний об'єкт» та «водойма».

Коментоване визначення «води» є дуже важливим, оскільки дозволяє відмежувати водні відносини від суміжних, а водні об'єкти (див. нижче) - від штучних споруд, які такими вважатися не можуть.

Зокрема, не є водами в розумінні ВКУ вода (в хімічному розумінні), розлита у пляшки, вода в акваріумі, басейні, трубопроводі, каналізації тощо, оскільки в усіх перерахованих випадках відповідні води не входять «до складу природних ланок кругообігу води».

Для визначення водного об'єкта ключовим є поняття «води» (див. вище). Водним об'єктом в розуміння ВКУ є лише такий об'єкт, де зосереджені води, включені «до складу природних ланок кругообігу води». Тому навіть маленький ставок є водним об'єктом, а дуже великий басейн - ні.

Слід наголосити, що навіть тимчасова відсутність води у водному об'єкті (внаслідок пересихання, спуску води тощо) не призводить до його зникнення.

У Науково-практичних коментарях до пункту «а» Статті 58 Земельного кодексу України, а також Статті 4. Водного кодексу України зазначено, що землями водного фонду повинні визнаватися лише земельні ділянки, на яких водні об'єкти знаходяться постійно або більшу частину року, на відміну від

земельних ділянок, що заливаються водою під час, наприклад, весняного паводку.

У законодавстві закріплені й інші визначення водного об'єкта. Зокрема, ДСТУ 3041-95 «Система стандартів у галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання ресурсів. Гідросфера. Використання і охорона води. Терміни та визначення» визначає водний об'єкт як «зосередження природних вод на поверхні суші чи в літосфері, яке має характерні форми поширення і риси гідрологічного режиму та належить до природних ланок кругообігу води», а ДСТУ 3517-97 «Гідрологія суші. Терміни та визначення основних понять» – як «зосередження природних вод на поверхні суші чи в літосфері». Змістовної суперечності між визначеннями стандартів та коментованим визначенням, на наш погляд, немає, проте наявність у законодавстві різних визначень одного поняття є явищем негативним.

Класифікація водних об'єктів, закріплена у коментованому визначенні та інших положеннях ВКУ, деталізується положеннями ГОСТ 17.1.1.02-77 «Охрана природы. Гидросфера. Классификация водных объектов». Хоча стандарт було видано задовго до прийняття ВКУ, через відносну стабільність та спадкоємність водного законодавства істотні суперечності між стандартом і кодексом відсутні.

Крім ВКУ, поняття «водного об'єкту» містять інші джерела, наприклад «Інструкція про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами» (затверджена наказом Мінприроди від 15.12.94 № 116). У п.1.3 наведене поняття «водного об'єкту» – це зосередження природних вод на поверхні суші, яке внесене до кадастру, має характерні форми поширення і риси гідрологічного режиму та належить до природних ланок кругообігу води: поверхневі води суші – річка, озеро, болото, водосховище, ставок; внутрішнє море.

Розуміння поняття «водойма» у ВКУ відрізняється від загальноприйнятого розуміння, за яким водойма - це скупчення води не лише у зниженнях земної поверхні (як впливає з коментованого визначення), але й під земною поверхнею; не лише безстічні або з затриманим стоком, але й текучі (ріки, канали).

Аналогічне по змісту з коментованим визначенням міститься у ДСТУ 3517-97 «Гідрологія суші. Терміни та визначення основних понять», за яким водойма - це «водний об'єкт у заглибині на суші, для якого характерним є уповільнене переміщення води або повна його відсутність». Водойми прийнято поділяти на природні (озера, моря) та штучні (водосховища, ставки), прісні та солоні тощо.

Враховуючи наведені вище визначення та коментарі, наявні поверхневі води потрібно вважати водним об'єктом (річкою, озером тощо), а землі, що зайняті ними - землями водного фонду. Калюжа, на відміну від водного об'єкта, має виключно дощове та снігове живлення, здебільшого короткочасне. Відповідно, з гідрологічної точки зору, калюжа – це природне або штучне мікропониження рельєфу з відсутнім ґрунтовим живленням, що періодично заповнюється дощовими або талими водами.

Виходячи із наведених роз'яснень, зрозуміло, що водойма, розташована на розі вул. Здолбунівської та пр-ту Григоренка, належить до водних об'єктів, а зайнята ним земельна ділянка до земель водного фонду з прибережною захисною смугою і водоохоронною зоною.

Аналіз діючих норм законодавства дає підстави для висновку про те, що при наданні земельної ділянки за відсутності проекту землеустрою зі встановлення прибережної захисної смуги необхідно виходити з нормативних розмірів прибережних захисних смуг, установлених статтею 88 ВК України та орієнтовних розмірів і меж водоохоронних зон, що визначаються відповідно до Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 травня 1996 року № 486.

Як зазначено у статті 87 «Водоохоронні зони» Водного кодексу України, для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ і інших водойм встановлюються водоохоронні зони.

Водоохоронна зона є природоохоронною територією господарської діяльності, що регулюється.

На території водоохоронних зон забороняється:

- 1) використання стійких та сильнодіючих пестицидів;
- 2) влаштування кладовищ, скотомогильників, звалищ, полів фільтрації;
- 3) скидання неочищених стічних вод, використовуючи рельєф місцевості (балки, пониззя, кар'єри тощо), а також у потічки.

Виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад зобов'язані доводити до відома населення, всіх заінтересованих організацій рішення щодо меж водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також водоохоронного режиму, який діє на цих територіях.

Контроль за створенням водоохоронних зон і прибережних захисних смуг, а також за додержанням режиму використання їх територій здійснюється виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад і центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику із здійснення державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення і охорони природних ресурсів.

Як зазначено у статті 88 «Прибережні захисні смуги», ВК України з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм в межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги. Прибережні захисні смуги встановлюються по берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води.

Землі прибережних захисних смуг перебувають у державній та комунальній власності та можуть надаватися в користування лише для цілей, визначених ВК України.

У межах населених пунктів місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування виділяються та облаштовуються пляжні зони для безперешкодного та безоплатного користування.

Стаття 89 ВК України встановлює обмеження господарської діяльності в прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах.

Прибережні захисні смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності. У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється:

- 1) розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництво та городництво;
- 2) зберігання та застосування пестицидів і добрив;
- 3) влаштування літніх таборів для худоби;
- 4) будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, навігаційного призначення, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів;
- 5) миття та обслуговування транспортних засобів і техніки;
- 6) влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо.

Об'єкти, що знаходяться у прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватись, якщо при цьому не порушується її режим. Не придатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, підлягають винесенню з прибережних захисних смуг.

Зауважимо, що відсутність окремого проекту землеустрою прибережної захисної смуги не означає відсутність самої прибережної захисної смуги, оскільки її розміри встановлені законом. До такого висновку дійшов ВСУ в постанові від 1 липня 2015 року № 6-184цс15.

Відповідно до статті 60 ЗК України, статті 88 ВК України прибережні захисні смуги встановлюються по обидва береги річок та навколо водойм уздовж урізу води (у меженний період) шириною: для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менш як 3 гектари – 25 метрів; для середніх річок, водосховищ на них, водойм, а також ставків площею понад 3 гектари – 50 метрів; для великих річок, водосховищ на них та озер – 100 метрів.

Отже, прибережна захисна смуга навколо будь-якого водного об'єкта становить щонайменше 25 м.

Водний об'єкт (озеро Качине) знаходиться на земельній ділянці заплави р. Дніпро, на даний час – Канівського водосховища, території яка історично підтоплювалась та затоплювалась дніпровськими водами, тому має значну кількість старичних озер. Усі ці водні об'єкти знаходяться в басейні р. Дніпро і є водними об'єктами загальнодержавного значення, відповідно до ст. 5 Водного кодексу України.

На даний час на території водного об'єкту (озеро Качине) спостерігається проведення робіт на землях водного фонду в межах прибережної захисної смуги водного об'єкту, на якому здійснюється інженерна підготовка території шляхом її підняття. Частина озера вже засипано ґрунтом. Такі дії є не лише протиправними, а й шкодять навколишньому середовищу, загрожують негативними явищами. До останніх належить підвищення рівня ґрунтових вод та підтоплення прилеглих будинків.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши наявні картографічні матеріали та дані аерофотозйомки за період з 1897-2012 рр. можна зробити висновок, що водойма на розі сучасних вулиці Здолбунівської та пр-ту Григоренка існує упродовж дуже тривалого часу – понад 100 років. Крім того, і що дуже важливо, ця водойма існувала до початку забудови прилеглої місцевості. За цих умов таку водойму необхідно кваліфікувати як озеро, а саме як старичне озеро, що утворилося на затоплюваній заплаві Дніпра.

Відповідно до чинного законодавства, зокрема Водного кодексу України та Державних стандартів України, зазначена водойма однозначно визначається як природне озеро. Умови використання та охорони зазначеного водного об'єкта визначені у діючому законодавстві. Зокрема, відповідно до Водного кодексу України, будь яка водойма обов'язково має прибережну захисну смугу та водоохоронну зону.

Згідно з Водним кодексом України, земля під водоймою, так само, як і прибережна смуга, належать до водного фонду, умови використання якої обмежено. На цій території заборонено будь-яке житлове будівництво.

З огляду на наведені картографічні матеріали та законодавчі акти, проведена наукова експертиза однозначно дає підстави стверджувати, що озеро Качине, яке розташоване на земельній ділянці з кадастровим номером 8000000000:90:146:0146, є природним водним об'єктом, тобто озером старичного типу.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Барщевский Н. Е., Купраш Р. П., Швидкий Ю. Н. Геоморфология і рельефообразующие отложения района г. Киева. – Киев: Наук. думка, 1989. – 196 с.
2. Берлінський М. Історія міста Києва. 1798-1799 рр.
3. Веклич М.Ф. Палеогеографические условия территории Украины в позднем Кайнозое // Атлас природных ресурсов Украинской и Молдавской ССР. – К.: Изд-во АН УССР, 1978. – С.54-55.
4. Вишневецький В. І. Дніпро біля Києва. – К.: Інтерпрес ЛТД, 2005. – 100 с.
5. Вишневецький В. І. Ріка Дніпро. – К.: Інтерпрес ЛТД, 2011. – 384 с.
6. Водний кодекс України 6.06.1995, № 213/95-ВР.
7. Гаврилук В.С., Речмедін І.О. Природа Києва та його околиць: Фізико-географічна характеристика. – К.: Вид-во КДУ ім. Т. Шевченка, 1956. – 70 с.
8. Голубин Ю. Река Днепр у г. Киева. Ч. 1. – К. Типо-Литографія “Прогрес”, 1917. – 117 с.
9. Дніпро // Енциклопедія українознавства. – В 10 т. / Гол. ред. В.Кубійович. – Париж–Нью-Йорк: Молоде життя, 1957. – Т. 2. – С. 573-574.
10. Залізник Л. Стародавня історія України. – К.: Темпора, 2012. – 542 с.
11. Киевское водохранилище. Топографическая карта. Серия «Водные бассейны Украины». – К.: Киевская военно-картографическая фабрика. – 2009.
12. Личков Б. Л. О строении речных долин Украины. Днепр, бассейн Южного Буга. – Л. : АН СССР, 1931. – 72 с.
13. Максимович Н.И. Днепр у гор Киева. Краткий гидрографический и исторический очерк. – К.: Тип. Кульженко, 1898. – 59 с.
14. Максимович Н. И. Днепр и его басейн. – К.: Типогр. С.В. Кульженко, 1901. – 370 с.
15. Новое в археологии Киева. Под ред. П.П. Толочко, К.: Наукова думка. – 1981. – 455 с.
16. Пазинич В.Г. Геоморфологічний літопис Великого Дніпра. – Прилуки: Гідромас, 2007. – 372 с.
17. Пазинич В.Г. Середньоантропогеновий озерний етап басейну Дніпра // Кам’яна доба України. – Вип. 13. – Київ: Шлях, 2010. – С. 86-94.
18. Повідь 1931 року в Києві. – К.: Вид-во Київської міськради, 1932. – 80 с.
19. Романчук С.П. До історико-ландшафтних реконструкцій стародавнього Києва // Фізична географія та геоморфологія. – 2013. – Вип. 2 (70). – С. 194-201.
20. Руководство по определению гидрографических характеристик картометрическим способом. Ред. Л. А. Чепелкина. – Л.: Гидрометеиздат, 1986. – 93 с.
21. Сосса Р. І. Топографічне картографування України (1917 - 2012) : [монографія] / Р. І. Сосса. - Київ : Наукова думка, 2014. – 380 с.

22. СНиП 2.01.14-83 Определение расчетных гидрологических характеристик. Государственный комитет СССР по делам строительства. – М., Стройиздат, 1985 – 36 с.

23. Топографический план Киева и окрестностей на левом берегу Днепра [Карты] : съемки с 1-го мая по 5 нояб. 1896 г., XXX-50-Б. Киевск. и Черниговск. губ. Киевск. и Остерск. уезд / черт. Щуренко. - 1:[21 000] ; 250 саж. в дюйме. - Петроград : Картогр. зав. Воен.-Топогр. Отд., 1915. - 1 к., 1 цв. ; 54x60 см.

24. Цуканова Г.О. Флористичне та ценотичне різноманіття островів Дніпра в межах м. Києва та його охорона. Дис. канд. біол. наук: 03.00.05 / Ін-т ботаніки ім. М.Г.Холодного НАН України. — К., 2005. — 162 с.

25. Чирвинский В. К истории Днепровской долины // Вісник Української районної геологічної управи. – К. – Вип. 16. – 1931. – С. 21-30.

26. Чирвинський В. Про найдавніші лівобережні тераси Дніпра на ділянці між Києвом і Золотоношею // Четвертинний період. – К. – 1931. – Вип. 3. – С. 91-100.

27. Шарлемань Э. Очерк Труханова (Алексеевского) острова // Труды Днепровской биологической станции/Под ред. Казановского В.И. -- К., 1914. -- № 1. -- с. 15-35.

28. Швець Г.І. Водність Дніпра. – К.: Вид. АН УРСР, 1960. – 182 с.

29. Швець Г.І. Стік Дніпра нижче Києва. – К.: Вид. АН УРСР, 1957. – 128 с.

30. Швець Г.І. Характеристики водності річок України. – К.: Наук. думка, 1964. – 192 с.